P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER I.

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Di cœptis (nam vos mutastis et illas)
Aspirate meis: primaque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Mens mea *cupit cantare formas versas in nova corpora. Dii (nam vos quoque convertistis illas) favete meis ausis, et deducite poëma continuum a primo exordio orbis ad meum ætatem.*

Metamorphoseon, non *Metamorphoseos*, inscriptum esse hoc opus ab Auctore, Mss. optimorum, auctorum hoc carmen laudantium, Planudis in metaphrasi Græca, et Græcorum, ad quorum imitationem Noster hæc scripsit, evincunt auctoritates, quas vide ap. Heins.—2 Pro *vos* Pal. Berneg. unus Hamb. a m. pr. et Schedæ Leod. *Di;* quæ repetitio concinna Heinsio videbatur et nervosa. *Di* dedit Mitscherl....*et illas.* Codd. quidam *easdem.* Francius conj. vel *nam vos mutastis in illa*, vel *namque has mutastis in illa.*—4 Codd. nonnulli *continuum*, improbante Burm. Plin. VII. Ep. 9. 9. *continuum carmen*

NOTÆ

1 *In nova*] Omnium Poëtarum laudatissimo more hic noster scite et breviter totius operis sui proponit argumentum.

Formas mutatus] Hypallage ad scopum aptissima, pro Corpora mutata in novas formas; nec melius potuit poëta quam verborum conversione ad rerum conversionem descendere.

2 *Et*] Vis est non sine gratia multa in hac causali conjunctione, qua sibi Deos propitios facit Poëta.

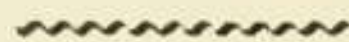
3 *Aspirate*] Metaphora a navigantibus, quibus aspirantes venti maxi-

FAB. I. Chaos in Species.

CHAOS, ut Hesiodus indicat volumine quod Deorum originem continet, fuit in initio quædam rerum confusio, quæ postea in suas species distributa est, ita ut levissima corporum, æther igneus, et infra hunc aër frigidus, ceteraque sidera sublimem peterent partem universa: per quæ solis splendor ac lunæ vagaretur: gravissima autem, humus, liquorque, in ima parte subsiderent.

ANTE, mare et tellus, et, quod tegit omnia, cœlum,
Unus erat toto Naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos; rudis indigestaque moles;

1. *Mare et terra, et cœlum, quod involvit cetera, fuerunt prius una facies Naturæ in mundo universo, quam vocaverunt Chaos;* quæ quidem fuit *massa crassa et con-*

eodem sensu.—5 Vivianus e suo Cod. notaverat hanc lectionem *et tellus:* extat etiam in uno Med. et recepit Heins. vulg. *et terras.*—6 In Scholiaste inedito Senecæ Tragici ad Thyest. 832. qui servatur in bibliotheca Ultrajectina, legebatur, *primo naturæ*, quod non invenustum videtur Burmanno.—

NOTÆ

mo sunt auxilio. Stultissime vero hodie plerique eorum qui se Christianos vocant non opem a Deo petunt, qua utantur ipsi, sed ipsum Deum volunt turpissimi otii ministrum.

Prima] Non quidem omnino prima, quo nulla mentis humanæ acies penetrare possit; sed a prima rerum distinctione, et ex Chao extractione.

Ab origine] A Judæis ad Ægyptios, ab Ægyptiis ad Græcos, alias deinde gentes ita, quasi per manus, pervenit Patriarcharum traditio, ut, licet variis fabularum involucris obscuratam, ipsissimam tamen veritatem sæpissime retinuisse etiam Ethnicos nullus non possit jure suspicari. Ceterum haud scio, quanquam ex Platonicis, Hesiodo, aliis, plurima hauserit noster, an non ex Judæis ipsis multa surripuerit.

4 *Perpetuum*] Ut ad optatam metam cursu æquabili, perque rerum haud interruptam seriem, pervenire possim. Quæ summa laus est tum ingenii, tum artificii Poëtæ, qui tot fabulas tam reconditas, tam varii argumenti, continua serie, et quasi contigua structura, ad modum annulorum in torque aut catena consertorum, ab orbe usque condito ad Augusti tempora tam apte contexuerit.

Deducite] Voci *perpetuum* verbum aptissime respondens; metaphora a lanam trahentibus seu fila ducentibus, sumta.

6 *Vultus*] Forma, figura, species, imago.

7 *Chaos*] Per istam Poëtarum vocem nihil aliud intelligendum, quam philosophorum materia prima; tantaque omnium rerum confusio, ut omnia sint quasi unum. Quem prope arbitror fuisse naturæ statum post Angelorum malorum apostasiam: de quibus non hic locus est prolixe disputandi.

Nec quicquam, nisi pondus iners; congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua Phœbe;
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus
Ponderibus librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.
Quaque fuit tellus, illic et pontus et aër:
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aër; nulli sua forma manebat.
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
Hanc Deus et melior litem Natura diremit:

fusa, nec aliud, quam pondus ignarum, et semina dissidentia rerum male cohærentium in unum coacta. Nullus Sol ministrabat adhuc lucem orbi; nec Luna renovabat nova cornua crescendo; nec terra stabat in aëre circumfluo suspensa sua gravitate; nec mare extenderat brachia ad vastas et dissitas *oras terrarum: et qua* parte *fuit terra, ibidem et mare et aër* fuerunt. *Eo modo terra non erat solida, nec aqua natabilis,* aut fluida; *aër* erat *luce carens: nulli sua forma constabat. Atque unum cetera impediebat; quia in eadem mole frigida certabant cum calidis, humida cum aridis, mollia cum duris, gravia cum levibus. Deus et æquior Na-*

8 Quidam Codd. *congestaque in unum.*—9 Heins. *dissortia rerum.*—11 In quibusdam *renovabat cornua.*—13 Alii *Ponderibus libranda.* Cod. Ms. Academiæ Berolinensis, *nec margine longo Brachia terr.*—14 Unus liber *riparum* pro *terrarum.* In multis *Amphitrides;* in aliis *Amphitrites.*—15 Alii *Quaque erat et tellus.* Porphyr. ad Horat. Od. III. 4. *Quaque fuit tellus; illic et pontus, ut aër.* Hoc placuit Jac. a Cruce, eo quidem sensu, ut post *Quaque* (ubique) *fuit tellus* suspendatur oratio, tum inferatur *illic et pontus* (fuit) *ut* (ubi) *aër.* Ms. Francof. et alii, *Ut qua erat et tellus, illic.* Burm. suadebat, *Utque fuit tellus illic, ubi pontus et aër, Sic erat, &c.* ut similitudo inferatur.—18 *Quod cor-*

NOTÆ

8 *Congestaque*] Certe felicissime rem ipsam expressit; nec verbis ullis melius, credo, dici possit.

10 *Titan*] Sol est, a patre Hyperione ex Titanibus uno sic appellatus.

11 *Phœbe*] Luna est, a fratre Phœbo, seu Sole, sic dicta.

13 *Librata*] Rem istam perspicue explicant Cartesiani, quorum consulenda philosophia.

14 *Amphitrite*] Neptuni fuit uxor, quæ hic pro mari terram circum terente et alluente ponitur; παρὰ τὸ ἀμφιτρίβειν.

19 *Frigida pugnabant*] Totus hic locus rhetoricus est magis quam philosophicus aut verus.

21 *Deus*] Ille vero est, qui, quanquam ab omni concretione et materia liber, infinita sua potentia omnia sentit et movet. Quod qui non capiet, auræ divinæ nescius quæ in ipso est,

Nam cœlo terras, et terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aëre cœlum.
Quæ postquam evolvit, cæcoque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.
Ignea convexi vis et sine pondere cœli
Emicuit, summaque locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi levitate locoque:
Densior his tellus, elementaque grandia traxit;

tura composuit hanc discordiam. Separarit enim terram a cœlo, et aquam a terra, et sejunxit ætherem fluidum ab aëre crasso. Quæ postquam expedivit, et extraxit obscura congerie, conjunxit ea *separata locis amica concordia. Igneus impetus convexi cœli et sine mole exiliit, et sibi elegit sedem in arce ultima. Aër est illi proximus levitate et sede. Terra* est *spissior istis, et sumsit principia crassiora: et*

pore legit Gebhard. Crepund. I. 6. In Bernegger. cod. erat *corpora.*—23 In Aldin. *ab æthere:* meliores *ære.*—27 Fl. et tres alii *fecit in arce,* non impro-

NOTÆ

aut verius ipse est, corporis molem agitans, caveat cæcitate sua in propriam perniciem violare.

Natura] Nihil est aliud, quam res ipsæ, vi divinæ voluntatis, eo quo sunt modo dispositæ, seseque invicem producentes.

23 *Spisso*] Respectu ætheris, scilicet, propter vapores e terra in aërem ascendentes.

Cœlum] Pro æthere posuit, qui purissimus est et clarissimus.

24 *Cæco*] Chao, scilicet, quod in tenebris latebat.

25 *Dissociata*] Vere equidem locis distincta elementa pro majori sui parte, non ita tamen ut non simul maneant, et ex uno generetur aliud.

Concordi pace] Quia præsertim, tametsi figura sua, motu aut quiete, aliisque ejus generis quæ evolvunt physici, diversa sint inter se elementa, multa tamen habent communia, quæ, ut loquuntur, ex identitate fluunt materiæ.

26 *Convexi*] Eo nomine appellatur corpus in orbem figuratum, cum extrinsecus consideratur; intrinsecus *concavum* dicitur.

Sine pondere] Non bene hæc a veteribus fuerunt intellecta, quæ ex Cartesianis facile est cupienti cognoscere; hic evolvere non licet.

27 *Arce*] De cœlo quod finxerunt, loquitur, ultimo, et supremo: namque in editioribus locis solent arces ædificari.

28 *Proximus est aër*] Hinc factum, ut Juno, quo nomine aër intelligitur, soror et conjux Jovis, qui ignis est, seu æther, dicatur. Atque huc pertinet audax illud Homeri commentum de Junone in aëre a Jove suspensa. Quas fabulas, seu potius veritatis, indignis et porcis non objiciendæ, involucra si quis quoad usum damnaverit, hinc saltem veritatis ipsius increatæ methodum dediscat damnare. Qui melius quam ænigmatibus, et sibi et suis non potuit, adversus stultissimos et ferocissimos mundi porcos, consulere. A Deo patre luminum, videntes occæcante, orta est veritas sub carne latens, in qua hærent carnei, per quam ad spirituales in carne latentes oportuit descendere.

Et pressa est gravitate sui: circumfluus humor
Ultima possedit, solidumque coërcuit orbem.

FAB. II. Terra in varias personas.

SEPARATA erat terra a ceteris elementis, sed homo nondum natus, ipsius terræ futurus cultor ac dominus. Itaque Prometheus Iapeti filius terram imbre mollivit, et ex hac hominem ad Dei similitudinem ac imaginem finxit, cui facies non prona, ut cetera animalia, esset in terram, sed cœlum spectaret erecta.

SIC ubi dispositam, quisquis fuit ille Deorum,
Congeriem secuit, sectamque in membra redegit;
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
Tum freta diffundi, rabidisque tumescere ventis

compacta est suo pondere. Aqua circumfusa quartam partem obtinuit, et compescuit durum terrarum *orbem.*

II. *Postquam, quisquis ille fuit Deorum, eo modo divisit et ordinavit acervum, et divisum in partes reduxit, primo rotundavit terram in modum ingentis globi, ne non esset æqualis ab omni parte. Deinde imperavit maria diffluere, et turgescere ventis*

bante Burmanno.—30 Cant. et viginti alii *gravit. sua.*—32 R. unus *Sic ubi compositam.*—36 *Diffundi* pro vulg. *diffudit* Heins. ex Urbin. et Langerm.

NOTÆ

29 *Elementaque*] Per elementa partes intelligit crassiores, quibus res terrenæ componuntur.

Traxit] Veterum sequitur opinionem, quasi appetitu quodam naturali Terra graviora deorsum raperet.

30 *Humor*] De aquæ elemento loquitur.

31 *Ultima*] Non dixit *infima*, quod philosophis falsum fuisset; nam, secundum eorum opinionem, terra gravissima et in centro posita; quod aperte indicat Poëta cum humorem dicit *circumfluum*. Sed per *ultima* quartum intelligit elementum, quod ultimo nominavit, ei rei serviens, quod totum mundum in orbem dispositum, et in centro coarctatam terram voluit affirmare; cum oculis et plebi ultimum videatur, et in centro positum aquæ elementum terram penetrans, quodque non videmus undiquaque terram cingere. Quem quidem locum non mihi videntur alii bene explicuisse.

32 *Dispositam*] Per sectionem et divisionem, scilicet. Non secuit dispositam, sed per sectionem disposuit.

Quisquis] Major aliquis Deus, quam triviales illi poëtæ cogniti; siquidem tamen aliquis a vero et unico Deo diversus cognosci potest.

33 *Congeriem*] De Chao loquitur.

Membra] Elementa, scilicet.

35 *Magni*] Ita tamen ut aqua si-

Jussit, et ambitæ circumdare littora terræ.
Addidit et fontes, immensaque stagna, lacusque;
Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis:
Quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsa;
In mare perveniunt partim, campoque recepta
Liberioris aquæ, pro ripis littora pulsant.
Jussit et extendi campos, subsidere valles;
Fronde tegi sylvas, lapidosos surgere montes.
Utque duæ dextra cœlum, totidemque sinistra

præcipitibus, et circumcingere oras telluris circumdatæ. Adjecit etiam scaturigines, et vasta stagna, et lacus; et repressit amnes defluentes ripis sinuosis: qui quidem *sedibus dissiti partim absorbentur ab ipsa, partim in mare devolvuntur, et recepti æquore aquæ liberioris, pro ripis obstrepunt littoribus. Imperavit etiam planitiem porrigi, valles ima petere, nemora vestiri foliis, montes saxosos tolli. Et sicuti duo Cingula dividunt cœlum a dextra parte, et totidem a sinistra, quintum est fervidius*

recepit: accedit et Lactant. *Rabidis* pro *rapidis*, in Mss. repertum, et Heinsio probatum recepit Burm.—37 Liber Cœlest. *brachia terræ.*—38 Mor. Med. et unus Heinsii *immensaque stagna:* Vulg. *et stagna immensa.*—39 Heins. vult *strinxit decliv.* Cod. Menardi *declinia.*—41 Fr. *In mare conveniunt*, addita hac glossa, 'id est, cum aliis fluminibus:' Berolin. *proveniunt.* Pro *campoque* alii volunt *partimque*, quod et in quibusdam Mss. reperitur: Gifan. in Indice Lucret. legit *partique.*—44 Gebhard. in Crepund. *spatiosos crescere*

NOTÆ

mul cum terra sumatur: alioqui non foret terra rotunda, nequidem rotunditate illa imperfecta, quæ montes, rem levissimi momenti ratione habita tantæ magnitudinis, non excludit.

37 *Ambitæ*] Non omni quidem parte, sicuti aëre undiquaque terra simul et aquis cingitur; sed tamen ita ut in illis quasi fluitet. Ceterum pleonasmus est in verbis *ambitæ* et *circumdare*, cujusmodi sæpe utitur Naso.

39 *Obliquis*] Propter terræ flexuosam neque versus eandem partem continuatam declivitatem; qua re fluenti aquæ serpentis in modum necesse est flexus capere. Habet adeoque hic locus plus artis rhetoricæ quam veritatis philosophicæ, si magis verba quam rem ipsam ponderes. Nec tamen inde, quod stultissimi faciunt et levissimi tenebriones, minus summum opificem suspicias, postquam naturæ, quam Is fecit sanctissimam, leges inviolatas perspexeris.

40 *Sorbentur*] Talem memorant in Peloponneso Alpheum; talis est in Hispania citeriore Anas; in tali navigavimus nostro Rhodano: quanquam non ita sorbentur a terra isti fluvii quin post aliquod spatium renascantur, et aperto alveo in mare recurrant.

41 *Campo*] Æquor dicit aut mare.

42 *Liberioris*] Quia non angustis ripis in mari aqua coarctatur, prout ut antea cum alveo suo retinebatur.

Littora] Distinguit Poëta inter littus et ripam, ut hæc sit fluminum, illud maris: quanquam non semper observatur hæc differentia.

45 *Utque duæ*] Cœlum dividunt as-

Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis;
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei: totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta duas: totidem inter utrumque locavit;
Temperiemque dedit, mixta cum frigore flamma.
Imminet his aër: qui, quanto est pondere terræ
Pondus aquæ levius, tanto est onerosior igni.

illis; ita Dei providentia divisit molem inclusam pari numero; et totidem terræ tractus urgentur. Quorum qui medius est non potest coli propter ardores: nives cumulatæ tegunt duos: posuit totidem inter utrumque: et temperavit calore cum frigore conjuncto. Aër imminet istis, qui tanto est gravior igne, quanto gravitas

montes: et ita Pal. sec.—49 *Medio non est* Gronov.—50 Duo Leid. *inter utrumque:* Vulg. *utramque*, quod et Gierig præfert.—52 Vulgo, *qui quanto est pondere terræ, Pondere aquæ levior.* Sed alterum e Cod. pervetusto protulit Const. Fanens. et *pondus levius* agnoscunt etiam excerpta Vatic. Calandræ, quanquam in his etiam *aqua* scribitur, quod argutum videbatur Heinsio.—53 Vetustum *igni* ex Medic. Bonon. et Strozæ accepit Burm. pro *igne.*—

NOTÆ

tronomi secundum latitudinem, in quinque Zonas seu partes. Quarum media inter Tropicos, quos Sol non transgreditur, *torrida* dicitur; duæ quæ ab istius dextra versus Polum Arcticum, et sinistra versus Antarcticum porriguntur, *temperatæ;* totidemque *frigidæ*, quæ Polos seu mundi cardines tangunt. Volueruntque iidem astronomi his cœli Zonis similes terræ respondere. Atque elegantissime quoque has Zonas sic descripsit Virgilius Georg. I. cujus versus, comparationis et illustrationis causa, huc libuit transcribere: 'Quinque tenent cœlum Zonæ; quarum una corusco Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni; Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur, Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris. Has inter mediamque duæ mortalibus ægris Munere concessæ Divum.'

47 *Onus*] Terram dicit, cujus partes non imperite dixerunt astronomi partibus cœli oppositis, et ejus virtutibus, respondere: quanquam ea sapientia Deus omnia attemperavit, ut etiam sub Sole et in ipsis ardoribus, quod veteres non satis cognoverunt, jucundissimam vitam brutis et hominibus liceat agitare.

Numero] Zonarum, scilicet.

48 *Cura Dei*] Pro Deo ipso, Græcorum more venustissimo, Poëtis familiari.

Plagæ] Quæ cœli respectu dicuntur Zonæ, eæ in se sunt plagæ, aut terræ partes, quas cœlum premit.

49 *Quarum*] Ita vero illi crediderunt, qui ventis, terræ situ, aliisque plurimis nesciverunt inexperti temperari Solis ardores.

50 *Duas*] Quæ sunt versus Polos.

51 *Mixta*] Temperatas dicit Zonas ab utroque latere torridæ; quæ Solis radiis illustrantur quidem, non ita tamen ut non Polorum frigus participent.